

Debatt om „Missing Links“ i den norske avisa Klassekampen

Stammer mennesket fra “negrene”?

- Tilslørt rasisme i utstilling om menneskeaper

Av Ingvald Straume

Utstillingen “Missing Links – alive” pågår nå ved Akvariet i Bergen. Undertegnede besøkte utstillingen i Oslo og reagerte på deler av innholdet, som kan oppfattes som rasisme rettet mot mørkhudede personer.

Sentralt i utstillingen står fire store *dioramaer* — landskapskulisser med figurer i naturlig størrelse, som viser menneskets antatte utviklingshistorie fra de første primitive apemennesker i Afrikas jungel fram til det moderne europeiske steinaldermennesket. Hvert av dioramaene forteller en historie om artens dagligliv, slik de som har laget utstillingen, ser det for seg at det *kan* ha foregått. Ved hvert diorama går det kontinuerlige videovisninger på storskjerm, hvor en forsker ekspert forklarer og forteller om dioramaet og arten som er representert der.

De fire dioramaene

Apedukkene i *det første dioramaet* viser seks eksemplarer av arten *Australopithecus afarensis* i Øst-Afrikas regnskog. Her holder figurene på med åpenbart fornuftige gjøremål (innsamling av mat, forsvar mot angripende hyener). Hudene er lys brun. Håret er stritt, brunt og halvlangt. De har smale nesebor og helt smale lep-

per. De ligner i det hele tatt mer på aper i ansiktet enn mennesker.

I *det andre dioramaet* er figurene framstilt som “negre”. De skal representere *Homo sapiens*’ formodentlige stamfar, apemennesket *Homo erectus*. Ved siden av dioramaet vises et skjelett av en ung gutt som ble funnet ved Turkana-sjøen i Kenya på 1980-tallet. Turkana-gutten er klassifisert som *Homo erectus*. Eksperten på videoskjermen forteller noe følelsesladet om denne stakkars gutten som ble bare elleve år og om artsfrendene som bare lot ham ligge der. Forskerne mener nemlig at *Homo erectus* ikke hadde noe bevisst forhold til døden, og at de ikke begravet eller på annen måte viste sine døde oppmerksomhet. I dioramaet ved siden av er det nettopp dette som er handlingen: Turkana-gutten ligger død på magen i gresset. Artsfrendene *ignorerer* ham ved at de er vendt i *andre* retninger. En sentral figur står oppreist med ryggen til den døde gutten, med blottet kjønnsorgan og tanketomt blunkende blikk. Den eneste som gjør noe tilsynelatende meningsfylt i dette dioramaet, er han som sitter på huk med en skarp stein i hånden og holder på med å skjære hull i magen på en gazelle. Bortsett fra at figurene har fremskutte øyenbryn og lav panne, ligner de meget på afrikanere. — Enda mer ligner de på urbefolkningsgrupper i Australia og Sørøst-Asia. De har krusete, halvlangt “negerhår”, store nesebor og brede lepper. Hudfargen er *mørkere* enn hos apene i det forrige dioramaet. De har lyst pigment i håndflatene, og de er helt nakne.

Det tredje dioramaet viser neandertalere i istidens Europa. De går på jakt og er kledd i skinn. Av utseende er disse dukkene europeere (lyst stritt hår, lys hud, smale neser og lepper osv).

En del av scenen viser en begravelse. Poenget

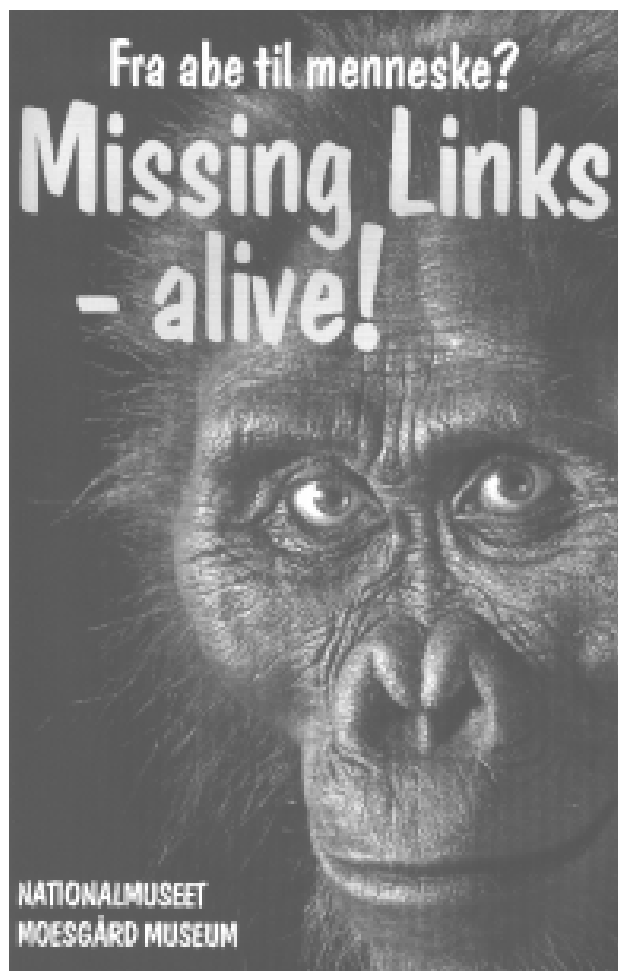
her er tydeligvis, fra utstillingens side, å få fram at neandertalerne, i motsetning til *Homo erectus*, brød seg om hverandre og æret sine døde.

På gulvet ved siden av dioramaet står en av figurene kledd i professorklær og briller. Formålet (og det forklarer også professoren på videoskjermen) er å vise at en neandertalerne lignet så mye på oss at de faktisk — hvis de hadde moderne klær på seg — kunne passet inn i gatebildet. Tankekorset med dette er at det samme kunne vært vist med en av figurene dioramaet foran. Men det er ikke blitt gjort. Disse dukkene ligner vel så mye på moderne mennesker, men de ligner på urbefolkningen i fjernere verdensdel, og ikke på etniske europeere.

I *det fjerde dioramaet* er vi kommet fram til steinalderen og det moderne nåtidsmennesket (*Cro-Magnon*). Figurene befinner seg i en fjellhule hvor de har skaffet seg opplysning ved å tenne bål, og maler kunstferdige hulemalerier på veggen. De er europeere; ikke bare det: De er germanere av utseende.

Rasisme i praksis

Tendensen er klar: Jo mer menneskets forfedre ligner på urbefolkningen i sydlige strøk, dess dummere og mer amoralske er de. Men jo mer de begynner å ligne på den ariske rase, dess mer moderne og intelligente blir de. Rasismen i utstillingen kan ikke begrunnes vitenskapelig. For det første er det gjort forsvinnende få funn av fossile aper som med noen grad av rime-lighet kan hevdes å være menneskets direkte forfedre. Disse funnene er dessuten fragmentariske. Grunnlaget for utformingen av dukkene i utstillingen er altså i utgangspunktet tynt. For det andre gir ikke fossilfunn i seg selv noen som helst holdepunkter for å si noe om hudfarge, hårfasong, tykkelsen på leppene, utformingen av nesebor osv. Det finnes ingen vitenskapelig grunn til å framstille figurene i det andre dioramaet som "negre". At de i tillegg er mer "negre" enn figurene i det første dioramaet, gjør det hele enda mer betenkelig. Og hvorfor har *Homo erectus*-dukkene i utstillingen fått lys hud inni hendene? Ingen av våre antatt nærmeste slektninger blant dyrene (sjimpanser eller gorillaer) har lys hud i håndflatene? Det kan bare skyldes at de som har malt dukkene har tatt modell av utseendet til nålevende mørkhudede mennesker. At handlingen i det andre dioramaet

I 1998 var utstillingen "Missing Links - alive!" i Danmark, hvor den vakte en del opsigt. Se f.eks. *ORIGO* nr. 61 side 5-6. Nu har en lignende utstilling været præsenteret i Norge, hvor den bl.a. har givet anledning til debat i avisen "Klassekampen".

dreier seg om at personene er totalt uengasjerte i en artsfelles tragiske død, er tendensiøst. Til sammen blir dette rasisme i praksis.

La meg også nevne et moment til. I utstillingsbrosjyren myntet på *Videregående skole* presenteres to ulike oppfatninger om hvordan menneskeheten spredte seg fra Afrika og om hvor langt tilbake i tid vi må gå for å finne de moderne menneskerasenes felles opphav. Den ene teorien, i brosjyren kalt "Den multiregionale modellen", vil ha det til at de synlige raseforskjellene mellom mennesker i dag har dype historiske og genetiske røtter, ca. 1 million år tilbake i tid. Denne modellen var mye tiltrodd blant europeiske forskere før 2. verdenskrig, men er nå i stor utstrekning forlatt. Modellen var fra først av spekulativ. Man har ikke kunnet gi noen plausibel forklaring på hvordan mange

forskjellige undergrupper av en art kunne utvikle seg i forskjellige retninger over så lang tid, på så vidt adskilte geografiske steder, og allikevel bevare full fruktbarhet på tvers av alle raser. Genetiske og nyere molekylærbiologiske studier sparker også bein under denne modellen, i tillegg til at den støttes dårlig av fossile funn. Analyser av *mitokondrisk DNA* i løpet av de siste tiår viser at alle nålevende mennesker har et felles avstammingsmessig kvinnelig opphav som befinner seg mindre enn 50 000 år tilbake i tid. Hun antas å ha levd i Afrika for mellom 10 000 og 40 000 år siden, og har av forskerne fått navnet "Eva". Denne modellen omtales i nevnte brosjyre som "Out of Africa"-modellen. Brosjyren presenterer det som om begge de to modellene, og en tredje modell, kombinasjonen av de to, er omtrent like vitenskapelig troverdige. Det er de ikke. Den gamle oppfatningen burde ikke vært presentert slik den blir i brosjyren. Det er god nok grunn at den ikke er vitenskapelig holdbar. Men en enda bedre grunn er at denne teorien ("Den multiregionale modellen"), er og har vært en plattform for rasistisk tenkning blant vitenskapsfolk. *Den vitenskapelige rasismen* (forestillingen om at menneskene kan deles inn i skarpt adskilte raser og grupper, og troen på at enkelte raser har bedre egenskaper og er mer utviklet enn andre) var en del av det gode selskap i årene fram til 1945. En forutsetning for denne ideologien var at den multiregionale modellen stemte. Det gjør den ikke.

Farlig

Jeg tror ikke at det rasistiske innholdet i utstillingen er tilsiktet fra de norske utstillerne (Paleontologisk Museum ved Universitetet i Oslo, Universitetet i Bergen og Akvariet i Bergen). Jeg vil helst tro at det også gjelder United Exhibits Group som har laget og står bak utstillingen internasjonalt. De norske utstillerne har tydeligvis vært så opptatte av å forkynne darwinisme at de rasistiske elementene i utstillingen har gått forbi dem. Det er uansett en dårlig unnskyldning.

Rasismen i utstillingen er skjult. Den formidles ikke direkte med ord. Det gjør den både effektiv og vanskelig å avsløre. Visuelle inntrykk berører den ubevisste del av hjernen vår sterkere enn ord, og vi husker dessuten syns-

inntrykk mye lenger. Når det som sanses, ikke oppfattes rasjonelt, vil det følgelig heller ikke bearbeides rasjonelt. Og da hjelper det ikke hvor mye man har lært på skolen at mørkhudede mennesker ikke er mindre intelligente eller dårligere mennesker enn oss lyserosa europeere.

Jeg tror noe av grunnen til at ingen før meg har reagert på utstillingen på denne måten — utover at det er tabu å kritisere Darwin i vide akademiske kretser — er at folk flest har så stor tillit til de naturvitenskapelige institusjoner at deres ord nærmest blir noe som det er forbudt å tvile på. Noen ganger er det farlig!

Ingvald Straumes kronikk trykket i Klassekampen tirsdag 16 november, 1999.
<http://home.telia.no/ingvald>

Ja, vi stammer fra «Straume's negere»!

Av Kees O. Ekeli

Ingvald Straume, lærer i Rogaland, hadde tirsdag 16/11 1999 en kronikk om en rasistisk undertone i utstillingen «Missing - links - alive!» som for tiden vises ved Akvariet i Bergen. Dette er en drøy påstand og en stor misforståelse som absolutt ikke kan få stå uimotsagt.

Afrika er menneskehetens vugge og således er vi alle afrikanere, eller «negre» som Straume kaller det. Om dette skulle være så forferdelig, får dette stå for Straume's regning, og så får andre vurdere hvem det er som er rasistisk. Det er en kjensgjerning og ikke omstridt at mørk hud er en tilpasning til områder med sterk sol, og at hudkreft i dag er mye hyppigere forekommende blant hvite afrikanere enn blant fargede.

Dette er like åpenbart som at isbjørnen er hvit og brunbjørnen er brun. Straume mener *Homo erectus*, som levde for over 1 million år siden, ligner mye på urbefolkningen i sydligere strøk, og at *H. erectus* er tillagt «amoralske» og dumme egenskaper og således i overført betydning inneholder et rasistisk budskap. Dette er det neste tøv. *H. erectus* levde i Afrika, og hadde således mørk hud som en tilpasning til dette. At forskere mener at disse ikke gravla sine døde har ingen ting med at de var «amoralske» å gjøre. Straume mener at *H. erectus* ligner på urbefolkningen i sydlige strøk og at man har benyttet disse som modeller for figurene i utstillingen. Figurene i utstillingen er utviklet av verdens ledende vitenskapelig antropologer, og rekonstruksjonene er basert på funn av skjeletter og har således ingenting med nålevende urbefolkninger å gjøre. Folk som lever under varme klimatiske forhold er tilpasset disse, og er således en modell for hvorledes mennesket som levde under tilsvarende forhold tidligere så ut når det gjelder hudfarge og hårmønster. Dette er fullt ut vitenskapelige antagelser, og har absolutt ingenting med rasisme å gjøre. Det er også for meg uforståelig at noen kan komme til denne konklusjonen. Straume har også misforstått dioramaet som viser *H. erectus*. Straume mener det er kun en figur som gjør noe meningsfullt, mens de 3 andre står og «koper», altså viser hvor dumme disse menneskene er.

Straume er også oppbrakt over at de ikke har noen klær på! Det dioramaet Straume refererer til egentlig viser er en figur som er drept av en sabeltanntiger som står ved siden av dioramaet, en figur som parterer byttet tigreren forsøkte å få tak i, en figur som er skadet av sabeltanntige-

ren og en figur som ser til den skadede, og til slutt en figur som står oppreist og forsøker å skremme bort tigreren. Dette dioramaet er satt opp slik for nettopp å vise at nærmenneskene tok seg av hverandre og levde i sosiale grupper, stikk i strid med Straumes konklusjon om at de ignorerer hverandre og står med ryggen til hverandre og tanketomme blikk mens de blotter kjønnsorganene.

Straume mener at når det kommer egenskaper som vi kjenner som menneskelige (omsorg, gravlegging, redskapsbruk, kunst) er den ariske rasen på arenaen. Som en trøst for Straume vil jeg nevne at utstillingen legger stor vekt på at de første redskapene er funnet i Afrika.

Videre må jeg komme tilbake til at det er altså en plausibel og vitenskapelig antagelse at våre forfedre var fargede, og at når menneskene vandret ut fra Afrika og inn i Asia og Europa ble denne hudfargen forandret for å tilfredstille de nye kravene disse menneskene opplevde. Hvit hud absorberer mer sollys, og er en tilpasning til dette. Neandertalerne levde i værharde områder i fjellene i Europa under siste istid, og hvit hudfarge er således en tilpasning til dette livet. Den samme antagelsen er like vitenskapelig for Cro - Magnon mennesket. Disse to dioramaene er valgt fordi det er de best vitenskapelig kjente og dokumenterte gruppene man kjenner til.

Til slutt vil jeg nevne at Straume er helt på viddene når han snakker om tidsaspektet ved vår felles stammor «Eva». Straume sier at forskere har funnet ut at alle dagens mennesker har et felles avstammingsmessig kvinnelig opphav som antas å ha levd i Afrika for mellom 10.000 og 40.000 år siden. Dette er veldig feil. «Eva» er ikke en konkret karakter, men derimot et begrep som refererer til at alle dagens mennesker har et felles opphav fra en liten gruppe mennesker som levde i Afrika for omlag 200 000 år siden! Og denne gruppen antar man hadde en størrelse på ca. 10.000 individer. At Straume mener at dette kunne ha vært for 10.000 år siden viser hvor lite han kjenner vår egen utviklingshistorie; for 10 000 år siden fantes det mennesker i Norge! Det er ingen rasistiske undertoner ved utstillingen ved Akvariet i Bergen. At Straume kan se noe slikt og sogar gir hentydninger mot ideologier rundt 2. verdenskrig er for meg uforståelig og kan ikke annet å

reflektere Straume's egen holdning til menneskets utviklingshistorie.

Kees O. Ekelis svartrykket i *Klassekampen* 22. november

Svar til Ekeli

Av Ingvald Straume

Kees Oscar Ekeli kommer med en rekke personrettede anklager og antydninger mot meg i KK, 22/11. Bakgrunnen er min kronikk 16/11.

Først vil jeg rette opp en faglig misforståelse. Ekeli skriver at mørk hud er en tilpasning til områder med sterk sol, og at hvit hud er en tilpasning til værharde områder fordi hvit absorberer mer sollys. Det er riktig at lys hud er en tilpasning til et kaldt klima, først og fremst fordi lyse overflater tregere avgir varme til omgivelsene. At hvit absorberer mer sollys, som Ekeli påstår, er helt klart det motsatte av hva som er tilfelle, i alle fall for synlig lys. Hvit reflekterer lyset. Det er videre en utbredt misforståelse (også blant biologer, hvilket Ekeli viser) at afrikanere har utviklet mørkere hud først og fremst som beskyttelse mot hudkreft. Det er riktig at mørkt pigment beskytter mot farlige UV-stråler ved å absorbere dem og forhindre dem fra å trenge ned i underhuden hvor de kan gjøre skade. En mer trolig forklaring er likevel at folk som lever under harde livsbetingelser i tropiske strøk, får mørkere hud fordi det hjelper spedbarna å kvitte seg med overskuddsvarme. Siden spedbarnsdødeligheten hos naturfolk generelt er høy, er det rimelig å anta at seleksjonspresset har vært hardest her. Nå er ikke fysikk Ekelis fagfelt. Og jeg anklager ham ikke for at han ikke var klar over dette. Men det viser behovet for kontakt mellom fagene.

Så til Ekelis personangrep:

1) Han skriver innledningsvis: «Om dette [at våre forfedre var afrikanere] er så forferdelig,

får dette stå for Straume's regning, og så får andre vurdere hvem som er rasistisk.» Det er å trekke debatten ned på et bunnivå. Ekeli tillegger meg her et standpunkt som jeg ikke har. Jeg har for øvrig ikke brukt ordet «neger» slik han antyder. Jeg har konsekvent satt ordet i hermetegn, fordi jeg vet at det kan oppfattes som diskriminerende. Det går ikke fram av Ekelis gjengivelse.

2) Ekeli hevder at jeg farer med «det reneste tøv», og bedyrer at rekonstruksjonene ikke har noe med nålevende urbefolkninger å gjøre, men at de kun baserer seg på funn av skjeletter og fullt ut vitenskapelige antagelser. Det var dette jeg drøftet og konkluderte med at det ikke kunne stemme. Figurene i diorama 1 (*A. afarensis*), som antas å ha levd under hetere tropiske forhold, har fått lysere hud, smalere lepper, spinklere nesebor og mye glattere hår enn *H. erectus*-dukkene, som på sin side har lys hud inni håndflatene. Ingenting av dette bygger på fossilfunn eller vitenskapelige antagelser. Når det gjelder fossiler, er det som jeg pekte på, gjort ytterst få funn som kan relateres direkte til vår menneskelige avstamning. Når Ekeli og andre oppfatter det annerledes, kan det skyldes begrepsforvirring. I en kronikk i forbindelse med utstillingen, i BT tidligere i høst, omtalte Ekeli det berømte fossilet «Lucy» som et «nesten komplett skjelett». Lucy er et 40% intakt 3 mill. år gammelt funn av en utdødd primat. Det er det best bevarte av alle antatte apemenneskefossiler man har. Når det er mer som mangler enn som ikke mangler på et skjelett, er uansett ikke en slik uttrykksmåte dekkende. Faktum er at langt de fleste fossile funn som er klassifisert som mulige menneskestamfedre, er rester. Ofte dreier det seg om tenner. Nå er det ikke lite eksperter mener å kunne fastslå på grunnlag av bare tenner. Det ser vi jo i dag blant annet fra rettsvesenet. Men like fullt utgjør fossilfunnene et spinkelt grunnlag for de nevnte dukkene.

3) Ekeli skriver: «Straume er helt helt på viddene når han snakker om tidsaspektet ...» Jeg refererte kun Stephen Jay Gould. Den velrenommerte Harvard-professorens utgangspunkt er at vårt felles opphav var for mellom 10 000 og 50 000 år siden. Ekeli hevder at det riktige er 200 000 år siden. Andre har ment 250 000. Disse tallene er vitenskapelig sett foreldede. Jeg tror noe av grunnen til at mange tradisjons-

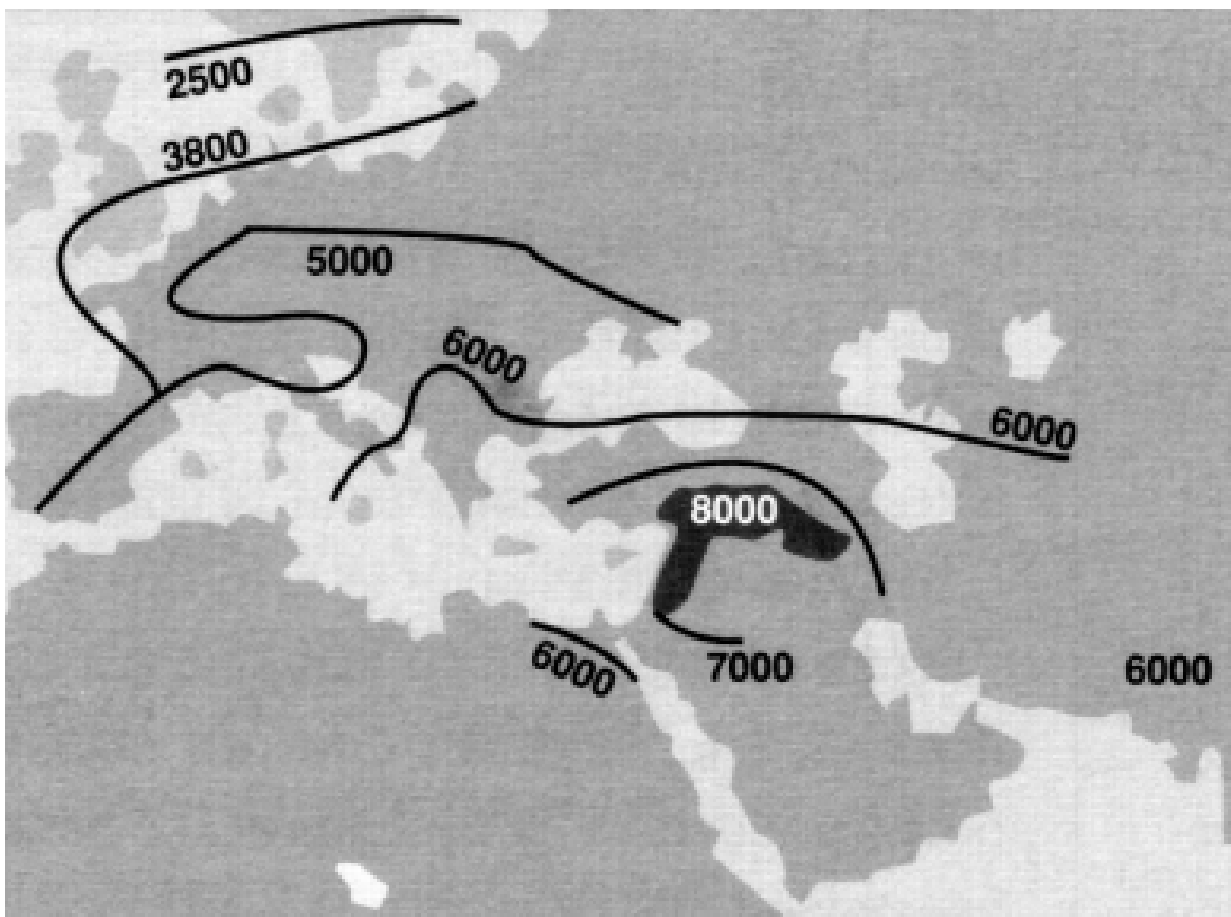
bundne neodarwinister, deriblant Ekeli, vegrer seg for å ta inn over seg resultatene fra nyere tids DNA-forskning, er at det vil sparke bein under den etablerte forestillingen om at *H. erectus*-funnene i Asia («Pekingmannen» og «Javamannen») kan ha noe med vår direkte menneskelige avstamning å gjøre.

4) Til sist antyder Ekeli noe om min holdning til det han proklamerer som «menneskets utviklingshistorie» som jeg ikke kan gå god for. La meg derfor oppklare følgende: Jeg har ingen private reservasjoner mot å svelge rått at jeg stammer fra apelignende vesener, eller at Håkon Magnus - om han ikke akkurat er en forvandlet frosk - er en avart av en forhistorisk

salamander, slik utviklingsteorien hevder. Men jeg må si at utstillingen er vel dogmatisk. Det er slett ikke sikkert at menneskets stamfedre steg ned fra trærne i jungelen. Thor Heyerdahl har for eksempel en helt annen og interessant hypotese. Det skulle være unødvendig å trekke den andres motiver i tvil, slik Ekeli gjør. Jeg oppfatter det som han forsøker å sette meg i bås med «kreasjonister». Og det er jeg ikke!

Ingvald Straumes svartrykket i Klasse-kampen i uke 48, 1999.

ingvald@rl.telia.no

Vor art (*Homo sapiens sapiens*) adskiller sig fra andre arter ved vor mentale, kulturelle og åndelig kapacitet. Disse fortrin har bl.a. gjort det muligt for os at dyrke jorden. I 1997 offentliggjorde tidsskriftet *Science* en DNA-undersøgelse, der gik ud på at undersøge genetiske forskelle mellem vild hvede og dyrket hvede. Resultaterne af undersøgelsen viste, hvorledes hvededyrkingen er blevet geografisk udbredt gennem historien. Det viser sig, at mønsteret passer fint med det, som man ville forvente ud fra Bibelen og andre historiske kilder. Red.